

երազդին պաշտամունքը և հաւատալ անոնց յաւիտենական ապրումին: Անգերեզման և անձնեւէ ժողովուրդները որսերն են կոտորում, զի անոնք չ'ունին հաւատք կեանքի յաւիտենականութեան: Գերեզմաններն ու ճամառակները ոյժի ու զօրութեան, հաւատքի ու յոյսի երաշխիքն են ողջերուն: Վստահութիւն կ'ապահովեն անոնք վերապարողներուն և անհուան երկրւոյն ու սարսափը կ'անշքանայ անոնց ներկայութեամբն ու ամուր հաւատքի մը զօրավիզը յուսադրելի ոյժ մը կը դառնայ մեզի: Ատելաւ վառ ու հակամարտ զգացումները, հասարակաց ճակատագրի սա կեանքում ին մէջ միախառնուած են աւելի մեծ հայեցողութեան մը մէջ: Ոչ ոք իրաւունք կուտայ իրեն այն խիզախ տարակարծութեանց, որոնք կեանքի կալուածին մէջ, երբեմն տաղանդ, երբեմն ոյժ, և երբեմն դերազանցութիւն կը խորհրդանշեն: Գաղափարներու տարապայմանորէն մեծացուած հայուն յարցարք տեղ չի կրնար գրաւել մահուան կալուածին մէջ, այլ ի հակառակէն, ամէն ոք պատրաստ պէտք է ջանայ ըլլալ տալու իր կեանքի համարը, յԱստուածուստ իրեն շնորհուած այդ տուրքը արժանապէս արդիւնաւորած ըլլալուն ներքին գոհունակութեան մը ակնկալութեամբ: Կեանքէն վերջ, ու մահուան մէջ, իբր մեզ յաւերժացնող յիշատակ՝ ինչ որ թողած ենք այս աշխարհի վրայ մարդոց — այդ է գինը անոր մեր շահարկած տաղանդը անուանացութեան ճանճեղումի մը բոյրովը, — մեր անկապուտ հրիտակը յետնորդ սերունդներուն:

Ո՛րքան իրաւունք ունի մեր ժողովուրդը իր գաղաւթը փորձառութիւնն ու պայծառ մատենութիւնը խոսքնեւ իր չքնաղ մէկ խօսքին մէջ, երբ կ'ըսէ ՎՈՐԶՄԱՆ ԼԱԿ'ԸԼԼԱՐ ԵՔԷ Թաղաւորները օրը անգամ մը գերեզմաննոցէ մը անցնէին: Թող գառն անոնք գիտակցելու իրենց փառքին և անոր սպասող որդնակուռ սա վախճանին, այն ատեն պիտի պարտաւորուէին ամենէն առաջ, մեղմելու ինչ որ իրենց գերագոյն մեղքը կը կազմէր, ըսել կ'ուզեմ, իրենց խտտաբոսութիւնն ու անգթութիւնը: Ինչ որ կը մնայ աշխարհի բռնակալներէն և ինչ որ կը փրկէ՝ իբր արժեք իրենց վերափառութենէն՝ արժանի՝ աշխարհի տարեգրուութեանց մէջ պահուելու, այդ այն ժառանգ

գութիւնն է որով անուն մը սերունդէ մը ուրիշի մը կ'անցնի, օրհնուած ու սիրուած: Հոս, օր մը, ուշ կամ կանուխ, յոգն անկեալ պիտի տարածուին, հողափոխի մը մէջ, ամէն գասու ներկայացուցիչներ, ինքնակալ արքաներ, իշխաններ և իշխանագուններ, զօրավարներ և զօրականներ, հարուստն ու աղքատը, ազատն ու ճորտը, ծերն ու երիտասարդը, իմաստունն ու անուսը, հաւատացեալն ու անհաւատը: Կայանն է հոս, ամենուս, այնքան իրաւ որքան անհաւատալի: Օր մը, պիտի գտնէ գրաւել ափ մը հողի մեր գերագոյն իրաւունքը, Թոթուհով մեր փառասիրութեանց, ատելութեանց նոյն իսկ արարութեանց՝ մարդկորէն փոքր պատմաւճանները, միւր մերկութիւնը հագուեցնելու համար փառքով Թախտիշեկանին՝ որուն մուտքը կը կազմէ մեր ամենուս անխուսափելի մերահասակ փոքր: Թող կեանքի և անմահութեան, փառքի ու յաւիտենականութեան Տէրը, իր լոյսին մէջ ննջած մեր բոլոր մեղսներուն հոգիները լուսաւորէ, և մեզի տայ այն խորունկ գիտակցութիւնը՝ որով լուսաւորուած, կարենանք աւանդել արժեքներ մեր կեանքը այս աշխարհի վրայ, վստահ յոյսով Անդինականին:

ՀԱՅՐԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՔՐԻՍՏՈՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ՝

ԵՒ

ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ՝

Բ. ԿՈՐՆԹ. ԹՈՒՂԹԻՆ ՄԷՋԸ՝

Այս և նման ուրիշ վախճանախօսակաճ կէտերու շուրջ, որոնց մասին արտաբայաւորուած է Ս. Պողոս, պէտք է ըսել թէ Առաքելը իր մտածումը կը սեւեռէ ոչ թէ միջանկեալ այս վիճակին և զայն կանխող մահուան, այլ Գրիտոսի Գալստեան ընդէն: արդէն ըսած է Բ. Կորնթ. Դ, 16 համարի մէջ թէ այս արտաքին մարդը —

մեր նիւթական մարմինը — ամէն օր աստիճանաբար դէպի ապականացում, փճացում կը դիմէ; իսկ այժմ կ'ըսէ թէ Մարմինի այս ապականութիւնը, թուլացումը կը վերջանայ մահուամբ:

Նախապէս Պօղոս Առաքեալ կ'անկաշէր որ թէ՛ ինք և թէ՛ բոլոր քրիստոնեաները, որոնք տակաւին կ'ապրէին այս աշխարհի վրայ, պիտի տեսնեն Բ. Գալատներ, իսկ ի Բրիտտոս ննջած հաւատացեալները, պիտի սպասե՞ն մինչև վերջին յարութիւն, ոտանալու համար հողերը մարմինը որ զբաւականք պիտի ըլլայ անոնց Բրիտտոսի յատկանշական կեանքի մասնակցութեան. վստահաբար ո՛չ, պիտի չօգտանան. մահուան ըտպէին պիտի հազնին հոգեւոր փառաւորեալ մարմինը, որով, անմիջական, լրիւ յարաբերութեան մէջ պիտի ըլլան փառաւորեալ Բրիտտոսի հետ:

6) Եսայ. ԻԶ. և Ենոքը ԶԳ. գլուխներուն մէջ կը խօսուի ազօտակի կերպով արգար հրեաներու յարութեան վրայ:

7) Դան. ԺԲ. գլխուն մէջ կը խօսուի բացառաբար արդար և բացառաբար մեղաւոր հրեաներու յարութեան վրայ, բայց յարութեանը հոս ալ հոգիի յարութիւնն է և ոչ թէ մարմնի. ասիկա ցոյց կուտայ որ Շէշը ժամանակաւոր բնակարան մըն է աւնոնց որոնք պիտի յառնեն. այս մտածումը կ'առաջնորդէ զմեզ Շէշի բաժանման գաղափարին:

8) Բ. Մակը. և Ենոքի մէջ (Լէ — Լ) կը խօսուի արդարեան մարմնի յարութեան վրայ և հաւանաբար բոլոր հրեաներու յարութեան վրայ. հոս որոշ է Շէշի երկու բաժանումը, մէկ մասը Դրախտն է, միւսը՝ Դժոխքը:

9) Գ. Եղբայ և Յայտնութիւն Բարուքայ գրքերուն մէջ կը խօսուի թէ՛ արդարեան և թէ՛ մեղաւորներու մարմնաւոր յարութեան վրայ. վարձատրութիւն և պատիժ կը տրուին մահէն անմիջապէս ետ:

Մարմնոյ յարութեան մասին, այս բուր ըստածներէն, կարելի է երկու եղբայ կացութեանց հասնիլ.

ա) Թէ նիւթական մարմինը պիտի յառնէ նորէն.

բ) Եւ թէ՛ պիտի ըլլայ փառաւորեալ մարմին մը:

Պօղոս Առաքեալ գրիթէ իր բոլոր Թըղ-

թերուն մէջ ուր կը շօշափէ այս հարցերը, կը մտածէր, գրիթէ ալլամիրթօրէն, հաւատացեալներու յարութեան վրայ. մարմնաւոր ներու յարութեան վարդապետութիւնը Առաքեալի ուսուցումին մէջ ամենէն յատկանշական և կարեւոր ուսուցումն է. Պօղոս Առաքեալ միշտ իր այս ուսուցումին խորքը կը դնէ Բրիտտոսի յարութիւնը, որուն կը կապէ նաև մեր անձնական յարութիւնը (Ա. Կորնթ. ԺԵ. 1-13): Ոչ Աթինացուց հեզնանքը (Գործք ԺԷ. 32), ոչ Փետտոսին անարգանքը (Գործք ԻԶ. 24, 27 ԻԳ. 6), ոչ Ագրիպպայ թագաւորին սկեպտիկութիւնը և ոչ ալ Սաղուկիցոց անհաւատութիւնը չեն կրցած արմատախիլ ընել զայն իր մտքով: Պաղեստինեան կեսարիոյ մէջ քաղաքի արդարեան և մեղաւորներուն ընդհանուր յարութեան մասին (Գործք ԻԳ. 15). բայց, ինչպէս վերը ըսուեցաւ, Պօղոս շատ անգամ իր Թուղթերուն մէջ կը խօսի արդարեան յարութեան վրայ և միշտ փառաւորեալ յարութեան վրայ (Ա. Կորնթ. ԺԵ. 41, Փիլպ. Գ. 11): Սակայն Բրիտտոսի տարած յաղթութիւնը մահուան վրայ, կ'ենթադրէ թիզերակամ ընդհանուր յարութիւն մը. որովհետեւ այնտի թշնամին խափանի մահն (Ա. Կորնթ. ԺԵ. 26): Բայց պէտք չէ մոռնալ որ, Բրիտտոսի յաղթութեան արգասիքը, տիեզերական է իր սկզբունքին մէջ, իսկ պայմանաւորուած՝ մարդու համագործակցութեամբ. Յիսուսի յաղթութիւնը մահուան վրայ, բացարձակ կ'ըլլայ անոնց համար միայն որոնք կը միանան իրեն բաժնելու համար մահուան և մեղքին դէմ տարուած յաղթանակը. իսկ անհաւատներուն ու մեղաւորներուն համար այդ յաղթութեան արգասիքը տիեզերական է իր սկզբունքին մէջ, զօրութեանաբար:

Միւս կողմէն, Պօղոսի մտածումին մէջ, լայն տեղ չէր կրնար ունենալ տիեզերական ընդհանուր յարութեան մը գաղափարը, անոր համար որ ինք կ'ընդունէր թէ վարձատրութիւնը կը տրուի մահէն անմիջապէս ետ. ուրեմն անհրաժեշտութիւն չկար մեղաւորին յարութեան համար. և թէ յարութիւնը կախուած ունի Բրիտտոսի հետ քրիստոնեային ունեցած հոգեւոր միութեանէն. այս պարագային ալ անհաւատութիւն, կարեւորութիւն չունի մեղաւորը յարութիւն առնելու. այս մասին շատ յատկանշա-

կան է. Դ. Եղորասի Հ. 38ր մէջ գրուած սա էջը. «Են, Սնովան, արգարեա, երբեք պիտի չմտածեմ մեղաւորներուն զործածած մեղքերուն տեսակներուն ու ձեւերուն վրայ, ոչ ալ անոնց մահուան, դատաստանին, դատապարտութեան, կործանումին վրայ, այլ Սն պիտի ուրախանամ արդարին կեանքով, անոր փրկութեամբ, վտրձատրութեամբ, զոր անոնք պիտի ստանան»:

Պօղոս Առաքեալ կը վարդապետէր թէ, բոլոր մարդիկ, արդարեւ ու մեղաւորը, հաւատացեալն ու անհաւատը, պիտի դատուին, բայց ասկէ կարելի չէ հետեցնել թէ Առաքեալը կը մտածէր տիեզերական եւ ընդհանուր յարութեան մը վրայ: Բոլոր հաւատացեալները պիտի դատուին հոգեւոր մարմին ստանալէ առաջ՝ իւրաքանչիւր անհատական ոգի պիտի դատուի, փախուստ չկայ. բայց թէ՛ Դատաստանը անհատաբար ի՞նչ հաւաքաբար պիտի ըլլայ, և թէ միջոց մը կ'ընէր մահուան ու զոյգատանիին միջեւ, ասոնք այնպիսի հարցեր են, զոր Առաքեալը չէ յուզած. ուստի Ս. Պօղոսի վախճանախօսական ուսուցումներուն մէջ, շատ քիչ տեղ ունինք ապագայ կեանքի, մահուան և յարութեան միջեւ գոյութեան միջանկեալ վիճակին, յարուցեալ մարմիններու բնութեան եւ այլ հարցերու մասին. Ս. Պօղոս աւելի կ'ըստի իրողութեան մասին: Ան մեզի կ'ըսէ թէ նոր մարմինը, հոգեւոր մարմինը, մե՛ր մտքովը պիտի ըլլայ, միացած նախորդ մարմնին, ներթափանցի, բայց անկէ բարձր և վսեմ, իր անապակաւնութեամբ, զօրութեամբ, փառով, կեանքով, կարողութեամբ. ինչ բանի որ անկարող էինք ներթափանց մարմինի կաշկանդուաներուն մէջ, կարող պիտի ըլլանք հոգեւոր մարմնով. և Առաքեալը այս օտթիւ կուտայ ընդհանուր սկզբունք մը թէ «Աստուած կուտայ իւրաքանչիւրին իր սեպհական մարմինը ի Բրիտանոս»:

Պօղոս Առաքեալի մշակած յարութեան վարդապետութիւնը էպպէս ներդաշնակ է երբայական հաւատքին եւ յոյսին հետ, եւ իսկապէս զատորոշութեան մէջ՝ յունական

մատածումին հետ. Ս. Պօղոսի գրուածքներուն մէջ է որ Ս. Գրական յաւիտենական կեանքի վարդապետութիւնը ամենեւնի սուր հաւկարութեան մէջ կը դրուի Հելլէն մշտածումին հետ. Հելլէն մատածումին՝ որ մատածումի աշխարհը կը նկատէր միակ իրականութիւնը և մարդը՝ լոկ պարզ հոգի մը. անիկա բացարձակապէս տարբեր է յոյն փիլիսոփաներու հայեցողութիւններէն, նմաւ նապէս՝ փիլոնի նման մտածողներու գիտեցումներէն. փիլոնի՝ որուն միջոցաւ Եբրաւյական մտածումը սուղուցեալ յունական դպրոցներու իմաստասիրութեան մէջ:

Պօղոս Առաքեալ Յաւիտենական կեանքի զաղապարն ալ հոգեբանական տուեալներու վրայ չի հիմնէր. հոգիի պարզ անմահութիւն մը չի պաշտպանէր, կը յառաջանայ Հին կտաւրանի տեսութեամբ, ըստ որուն, մարդ ըստեղծուած է Աստուծոյ պատկերով իբր արարչութեան անհատականութիւն մը, անձ մը, կեանքին և երկինքին համար. Ս. Պօղոսի մշակած յարութեան յոյսը, Պատշտական յոյսը չէ մարմնոյ կապանքէն կամ ինչպէս կ'ըսէին «Բանտէն» ապառնու համար հոգին, և ոչ ալ վերապրումը անմահ սկզբունքի մը մարդուն մէջ. այլ ինքնին, մարդու տեղութեան, ապրումին, լինելութեան, գոյութեան յոյսը. մարդը Աստուծոյ ընտանիքին անդամն է, ասիկա ցոյց կուտայ իր գոյութեան որակը, աշխուժութիւնը, իր որդիութիւնը Աստուծոյ հետ. ասիկա ցոյց կուտայ վախճան մը որ պիտի իրականանայ մարդու բարձրացման ճամբուն վրայ, գոյութեան այնպիսի վիճակի մը մէջ, ուր անիկա պիտի ապրի իր գոյութեան ամբողջութեան մէջ. իր մարմինը, այդ վիճակին մէջ, պիտի փոխակերպուի, փառաւորութիւն այն աստիճանով որ կարենայ կատարեալ գործիքը ըլլալ կատարեալ հոգեւոր կեանքի մը:

Քրիստոսի Յարութիւնն ալ կը կայանայ ոչ թէ Ս. Կորնթ. առած մարմինին ամբողջական չբացումին, փնացումին մէջ, այլ փառաւորման մէջ, «մահկանացու մարմինը ընկղմեցաւ ի կենաց անտի»:

Պօղոս Առաքեալ յարութեան առնողները երեք դասերու կը բաժնէ (Ա. Կորնթ. ԺԵ. 23), «Իւրաքանչիւր իւրու՛մ կարգի, նախ Բրիստոս, ապա Բրիստոսեանց ի գալըստեան նորա և ապա կ'առաջանայ իսկ ար»:

դարներու յարութեան մասին խօսելով շատ մը ապացոյցներ կը բերէ անոր իրականութիւնը հաստատելու համար, այսպէս 1) Աւանդութեան Բաղումը ապացոյց (Բ. Կորնթ. ԺԵ. 15-32) որուն հիմքն է Առաքելոց վարդապետութիւնը և ուսուցումը: 2) Ապացոյց ի մարդն (ad hominem) (Ա. Կորնթ. ԺԵ. 21) հաւատացեալին անդամագրելի, ինքնեզ, ներքին համոզումներէ քաղուած: 3) Ապացոյց յարժանեաց (Cause méritaire) (ԺԵ. 21), սա է՝ մարտութեան վրայ հիմնուած թէ՛ Յիսուս Քրիստոս եկաւ մեղքին աւերը վերցնելու և զմեզ վերազանելու: 4) Ապացոյց յօրինակակոմն (Cause exemplaire) (Ա. Կորնթ. ԺԵ. 20-23) խորհրդաւոր (mystique) մարմինի և Քրիստոսի իր սուրբերուն հետ ունեցած համերաշխութեան տեսութեան վրայ հիմնուած: 5) Ապացոյց ի դրօսէ (Եփես. Դ. 30) երբ Ս. Հոգիով կնքուեցանք,

Ս. Հոգին զմեզ սրբացուց և մզեց զմեզ անարատ պահելու, մեր մարմինն ու հոգին յաւիտենապէս: 6) Ս. Հոգիին գրաւական տուեալներէն քաղուած ապացոյց (Բ. Կորնթ. 5, Եփես. Ա. 14) Ս. Հոգին առ հաշիւ մեզի կուտայ փառաւոր անմահութեան մը գրաւականը: 7) Տաճարի սուրբացոյցը (Ա. Կորնթ. Զ. 19) Ս. Հոգիին նուիրական և անկորնչելի բնակարանն է մեր տաճար-մարմինը: 8) Մարդուն գերբնական փառքին ելուզումը ապացոյց (Հռով. Ը. 23) զոր Ս. Հոգին կը վստահէ մեր մէջ: Այս ապացոյցներու շարքը կարելի է երկարել, բայց անոնք զիրար կը լրացնեն և կ'ամբողջացնեն, ասոնք ամէնքն ալ տասուածարանական մակարեւոթիւններն են բառին իսկական առումով, սկիզբ առած՝ Առաքելոց ուսուցումներէն:

ԱՐԹՈՒՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԲԱՆԱՍՏԵՂՄԱԿԱՆ

ՄԱՐԴԸ ԵՒ ԾՈՎԸ

Մա՛րդ ազա՛ս, մի՛ս ծովը սիրես պիտի դուն.
Ծովն հայելիդ է, կը դիսես քու հոգիդ
Իր կոհակաց ծաւալումին մէջ անհուն
Եւ նոյնքան դառն ու խո՛ւ է վիհը մեկիդ:

Հանոյ՛ք է քեզ քու պատկերիդ մէջ սուգովիլ.
Ձայն կը գրկես դուն աչքերով, քեւերով՝
Եւ կը մոռնայ սիրդ իր աղմուկն անարդիլ
Անոր անզուսպ ու վայրենի հեծինն քով:

Երկուդ ալ է՛ք խորհրդապահ ու մըռայլ,
Անդունդներուդ յասակն ո՛չ ոք չափեց, Մա՛րդ,
Ինչպէս ո՛չ ոք, Ծո՛վ, գիտէ քու գանձերդ ալ,
Ձեր գաղտնիքներն ունին ա՛յնքան փոքր բարդ:

Եւ սակայն, ժ՛հ, անհաւուելի են դարերն
Յորմէհե՛սէ դուք կը կռուիք անձկանօք,
Ա՛յնքան սասիկ կը սիրէ՛ք մահն ու աւերն,
Յաւերժական ըմբի՛ւք, եղբա՛ւր անողո՛ք:

Թարգմ.

ՇԱՐԼ ՊՈՏԸԼԷՌ

ՎԱՀԱՆ ԹԵՔԵՆՍԱՆ